

Verantwoording syllabus centraal examen 2018: geschiedenis vmbo

Aanleiding

De huidige syllabus geschiedenis vmbo is gebaseerd op het examenprogramma uit 2003. Bij de operatie 'globalisering eindtermen VO' in 2006-2007 (de zogenaamde PEP-operatie¹) vond zogenaamd 'klein onderhoud' plaats aan het examen en de syllabus voor geschiedenis. De eindtermen van het examenprogramma moesten globaler worden geformuleerd en de onderdelen voor het centraal examen nader uitgewerkt in een syllabus.

Een deel van het nieuwe examenprogramma werd voor onbepaalde tijd aangewezen als onderwerp van het centraal examen, dat in 2008 voor het eerst werd afgenomen:

1. Het onderwerp staatsinrichting, dat al vanaf 2006 centraal geëxamineerd werd op basis van globale eindtermen, werd ongewijzigd overgenomen als een van de twee te examineren onderwerpen. Dit onderwerp kende een globale omschrijving, zonder nadere specificaties.
2. Het onderwerp Historisch Overzicht vanaf 1900 (het zevende kerndeel) werd een nieuw onderdeel van het centraal examen. In dit programma werd onderscheid gemaakt tussen GL/TL, KB en BB. Belangrijkste verschil met het programma voor BB en KB was dat GL/TL-leerlingen niet alleen bevroegd werden over de basisstof, maar ook over een drietal verrijksdelen bij het Historisch Overzicht.

De afgelopen jaren zijn in de syllabus kleine wijzigingen doorgevoerd, die zichtbaar werden gemaakt door gele markeringen van de gewijzigde teksten. Bij dit jaarlijks 'klein onderhoud' worden alleen kleine wijzigingen aangebracht. Deze wijzigingen moeten noodzakelijk zijn en er mag geen sprake zijn van uitbreiding van de leerstof.

Na jaren is echter de wens ontstaan om de syllabus grondiger te wijzigen dan bij het jaarlijks 'klein onderhoud' mogelijk is. Deze wens heeft vooral te maken met het onderdeel 'Staatsinrichting', dat losstaat van het Historisch Overzicht, wat het moeilijk maakt om er vragen in historisch perspectief over te stellen. Maar ook de verrijksdelen van GL/TL staan (te) los van de andere examenonderdelen.

In november 2014 heeft het College voor Toetsing en Examens (CvTE) daarom een syllabuscommissie ingesteld met de opdracht de inhoud te herstructureren, waar nodig aan te vullen en het verrijksdeel te herzien. Deze syllabuscommissie, bestaande uit een voorzitter, een lid van de vaststellingscommissie van het CvTE, twee leden namens de VGN en een adviseur van zowel Cito als SLO (tevens secretaris) heeft haar werkzaamheden in april 2015 afgerond.

De nieuwe syllabus

De nieuwe syllabus beoogt meer horizontale en verticale samenhang in het programma aan te brengen, waarbij:

- de totale omvang van de examenstof min of meer hetzelfde blijft;
- overlap tussen de verschillende onderdelen zoveel mogelijk wordt vermeden;
- het onderdeel staatsinrichting inhoudelijk niet wezenlijk verandert, maar wel in een historisch kader wordt geplaatst.

Deze overwegingen hebben geleid tot een syllabus met:

1. Een onderdeel geschiedenis en staatsinrichting van Nederland van 1848-1914.

In het eerste deel, de periode 1848-1914 staat de wording van de Nederlandse staatsinrichting in zijn historische context centraal. De geschiedenis van de staatsinrichting van Nederland is nauw verbonden met en kan niet begrepen worden zonder kennis van de historische ontwikkelingen. Dat geldt zeker voor de periode 1848-1914. Om die reden is er voor gekozen om politieke, economische en sociaal-culturele ontwikkelingen op hoofdlijnen toe te voegen aan dit deel van de syllabus.

¹ PEP staat voor Platform Examen Programma's. Ieder vak kreeg de opdracht om de bestaande eindtermen te globaliseren en een syllabus te maken voorzien van uitwerkingen/specificaties bedoeld voor de centrale examens.

Het wordt voorafgegaan door een introductie op de staatsinrichting van Nederland, waarin begrippen staan die in de oude syllabus verspreid over het onderdeel staatsinrichting stonden. Het gaat om die begrippen die leerlingen moeten kennen om de politieke geschiedenis van Nederland en de wereld en het functioneren van het politieke bestel te begrijpen.

Er is voor gekozen om - afgezien van het begrip als onderdeel van de Trias Politica - af te zien van het onderdeel rechtspraak omdat dat minder goed past in het Historisch Overzicht en de wordingsgeschiedenis van de Nederlandse staatsinrichting.

In het oude examenprogramma luidde de tekst over staatsinrichting:

De kandidaat kan herkennen en benoemen (voor KB en GL/TL beschrijven) hoe de Nederlandse rechtsstaat/staatsinrichting zich vanaf 1848 tot nu ontwikkeld heeft.

De tekst in het nieuwe examenprogramma luidt:

De kandidaat kan herkennen en benoemen (voor KB en GL/TL) beschrijven hoe de Nederlandse rechtsstaat/staatsinrichting zich vanaf 1848 tot nu ontwikkeld heeft en deze ontwikkelingen in verband brengen met belangrijke gebeurtenissen en ontwikkelingen in de Nederlandse geschiedenis vanaf 1848.

2. Een onderdeel geschiedenis van Europa (en de wereld) en geschiedenis en staatsinrichting van Nederland vanaf 1900.

In dit onderdeel zijn voor GL/TL-leerlingen onderdelen van de verrijkingsstof geïntegreerd en is een onderdeel verplaatst van het centraal examen naar het schoolexamen.

- a. Het onderdeel *'De kandidaat kan de opkomst en de gevolgen van het communisme in de Sovjetunie, als voorbeeld van extreemlinkse dictatuur, herkennen en beschrijven: Van de Russische Revolutie tot de Duitse inval in de Sovjetunie (1917 - 1941)'* is volledig geïntegreerd in het Historisch Overzicht vanaf 1900.
- b. Het onderdeel *'De kandidaat kan de gevolgen van het nationalisme in Indonesië, als voorbeeld van nationalisme, herkennen en beschrijven: van de Japanse bezetting tot de onafhankelijkheid van Indonesië (1942 - 1949)'* is gedeeltelijk opgenomen in het Historisch Overzicht vanaf 1900.

De oorspronkelijke specificaties van dit onderdeel luiden:

Japanse bezetting/ houding Japan en nationalisten ten opzichte van elkaar en van Nederland(ers) tijdens Tweede Wereldoorlog/ uitroepen van Indonesische onafhankelijkheid na afloop van Tweede Wereldoorlog/ herstel Nederlands gezag in Indonesië / verschillen in toekomstvisie van de Nederlandse regering (Verenigde Staten van Indonesië als federale staat in een unie met Nederland) en van de Indonesische nationalisten (Republiek Indonesië als onafhankelijke eenheidsstaat)/ het Indonesisch- Nederlands conflict 1945-1949/ nationalistische beweging en vrijheidsstrijd/ politionele acties/ aanwezigheid Nederlandse dienstplichtige militairen/ rol van de VN en de VS/ soevereiniteitsoverdracht.

De tekst die nu onderdeel is van het Historisch Overzicht vanaf 1900 luidt:

De kandidaat kan kenmerkende gebeurtenissen en ontwikkelingen in Indonesië herkennen en in het juiste tijdsgewricht plaatsen en toepassen.

1942: Japanse bezetting van de Nederlandse kolonie Indonesië / kampen / dwangarbeid / Indonesisch nationalisme, bevrijding van Indonesië (15 augustus 1945).

de gevolgen van het nationalisme in Indonesië, als voorbeeld van dekolonisatie, herkennen en beschrijven.

dekolonisatie van Indonesië: Soekarno roept de onafhankelijke Republiek Indonesië uit (17 augustus 1945) / Politionele acties (1947 en 1948) / druk van de Verenigde Naties en de Verenigde Staten / soevereiniteitsoverdracht (1949).

- c. Het onderdeel *'De kandidaat kan het ontstaan en de gevolgen van de brandhaard Israël/ Palestina herkennen en beschrijven: Van het einde van de Tweede Wereldoorlog tot het eerste vredesakkoord (1945 - 1979)'* maakt niet langer deel uit van het centraal examen. Het onderdeel doet, onder andere vanwege de tijdsafbakening (1948-1975), onvoldoende recht aan de complexiteit van het thema. Dit onderwerp wordt nu opgenomen als keuzeonderwerp (GS/K/11) in het schoolexamen voor alle

leerlingen (BB, KB en GL/TL):

De kandidaat kan aspecten van het conflict tussen Israël en de Arabische wereld herkennen en beschrijven (voor gl/tl volgt aanvullend: en verklaren). Dit geeft de docent de mogelijkheid om het onderwerp in een breder perspectief te plaatsen.

Verschillen tussen de oude syllabus en de nieuwe syllabus

Belangrijkste verschillen tussen de oude en de nieuwe syllabus zijn:

- Een deel van de begrippen uit het onderdeel staatsinrichting (namelijk de begrippen die betrekking hebben op de werking van de staatsinrichting en die nodig zijn om de wordingsgeschiedenis te kunnen begrijpen en verklaren) hebben een plaats gekregen in de introductie op de periode 1848-1914.
- De onderdelen geschiedenis van Nederland en staatsinrichting van Nederland zijn in de nieuwe syllabus geïntegreerd.
- Om het voor leerlingen mogelijk te maken ontwikkelingen op het gebied van staatsinrichting in de periode 1848-1914 in de historische context te plaatsen zijn voor deze periode historische eindtermen toegevoegd aan het onderdeel Geschiedenis en staatsinrichting van Nederland 1848-1914.
- Voor het verrijkingdeel is een andere vorm en gedeeltelijk een andere inhoud gekozen, die beter aansluit op de inhoud van het Historisch Overzicht:
 - Het verrijkingdeel 'de opkomst en de gevolgen van het communisme in de Sovjet-Unie, als voorbeeld van extreemlinkse dictatuur' is geïntegreerd in het Historische Overzicht vanaf 1900
 - Onderdelen van het verrijkingdeel Indonesië zijn geïntegreerd in de geschiedenis en staatsinrichting van Nederland sinds 1848, andere onderdelen zijn geschrapt.
 - Het verrijkingdeel 'het ontstaan en de gevolgen van de brandhaard Israël/ Palestina' heeft een plaats gekregen in het schoolexamen.
 - Voor GL/TL zijn daarnaast enkele gebeurtenissen en ontwikkelingen toegevoegd aan het onderdeel interbellum. Deze hebben respectievelijk betrekking op de jaren twintig in Duitsland en op de buitenlandse politiek van Duitsland in de jaren dertig.
 - Ten slotte is de syllabus up-to-date gemaakt waar het de jongste geschiedenis betreft.
- Personen en jaartallen
 - De personen en jaartallen die in een periode van belang zijn staan telkens apart nog eens vermeld aan het eind van de beschrijving van een periode.
- In de syllabus voor GL/TL is de leerstof die niet door KB-leerlingen gekend hoeft te worden gecursiveerd.

Verschillen tussen de syllabi voor BB, KB en GL/TL

De basis van alle drie syllabi is dezelfde, alles wat voor BB-leerlingen geldt, is ook van toepassing op KB- en GL/TL-leerlingen. Wat geldt voor KB-leerlingen geldt ook voor GL/TL-leerlingen. Voor GL/TL-leerlingen komen daar nog twee verrijkingsthema's (Sovjet-Unie en Indonesië) bij (GS/V/9) en een aantal nieuwe begrippen en gebeurtenissen. Deze onderdelen zijn in de syllabus voor GL/TL gecursiveerd.

De verschillen in schema

Verschillen in de structuur van de oude en de nieuwe syllabus

Oud	Staatsinrichting		
	Europa en de wereld	Nederland	Personen
		Elementen uit het dagelijks leven	
	Voor alle perioden de staatkundige kaart		
	Startpunt 1900		
1900-1914		Nederland (1900-1914)	x
1914-1918	W.O.I	W.O.I	x
1918-1939	Interbellum/herstel en crisis	Interbellum/herstel en crisis	x
1913-1945	W.O.II	W.O.II	x
1945-1989	Europa en de wereld	Europa en de wereld	x
vanaf 1990	Een nieuwe wereldorde	Een nieuwe wereldorde	x
	Verrijking		
1917-1941	Russische Revolutie		x
1942-1949	Gevolgen van het nationalisme in Indonesië		x
1945-1979	Israël en Palestina		x

Nieuw	Europa en de wereld	Nederland		Jaartallen/Personen
		Geschiedenis	Staatsinrichting	
			Introductie	
1848-1914		x	x	x
1914-1918	x	x	x	x
1918-1939	x	x	x	x
1939-1945	x	x	x	x
1945-1989	x	x	x	x
na 1989	x	x	x	x

Verschillen in inhoud van de oude en nieuwe syllabus

GL/TL	Niet meer in de nieuwe syllabus	Nieuw in de nieuwe syllabus
Algemeen	Elementen uit het dagelijks leven in de verschillende periodes.	
Staatsinrichting	Eindterm 5 (over rechtspraak).	
1848-1914	Enkele begrippen: formatie, regeerakkoord, handtekeningen, publicatie.	Gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland als context voor staatkundige ontwikkelingen.
W.O. I		dodendraad
Interbellum		Enkele gebeurtenissen in de jaren twintig in Duitsland.
		Enkele gebeurtenissen in de buitenlandse politiek van Duitsland in de jaren dertig.
W.O.II		Een enkele gebeurtenis in W.O.II
1945-1989		Enkele gebeurtenissen tijdens de Koude Oorlog.
	Kritiek op gezagsdragers en de oliecrisis (1973).	Een enkele ontwikkeling in Nederland in deze periode.
Vanaf 1990	Europese grondwet.	Een enkel begrip uit deze periode.
Verrijksdelen	De volgende aspecten van het onderdeel Indonesië als voorbeeld van dekolonisatie (1942-1949): <ul style="list-style-type: none"> • houding Japan en nationalistten ten opzichte van elkaar en van Nederland(ers) tijdens Tweede Wereldoorlog • verschillen in toekomstvisie van de Nederlandse regering (Verenigde Staten van Indonesië als federale staat in een unie met Nederland) en van de Indonesische nationalistten (Republiek Indonesië als onafhankelijke eenheidsstaat) • het Indonesisch- Nederlands conflict 1945-1949 • nationalistische beweging en vrijheidsstrijd/ • aanwezigheid Nederlandse dienstplichtige militairen 	
	Het hele verrijksdeel 'De brandhaard Israël/Palestina (1945-1979).	

KB	Niet meer in de nieuwe syllabus	Nieuw in de nieuwe syllabus
Algemeen	Elementen uit het dagelijks leven in de verschillende periodes.	
Staatsinrichting	Eindterm 5 (over rechtspraak)	
1848-1914	Enkele begrippen: formatie, regeerakkoord	Gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland als context voor staatkundige ontwikkelingen.
W.O. I		Een enkel begrip m.b.t. Nederland tijdens W.O.I.
Interbellum		
W.O.II		Een enkele gebeurtenis in W.O.II
1945-1989		Enkele gebeurtenissen tijdens de Koude Oorlog.
	Kritiek op gezagsdragers en de oliecrisis (1973)	Een enkele ontwikkeling in Nederland in deze periode.
Vanaf 1990	Europese grondwet	

BB	Niet meer in de nieuwe syllabus	Nieuw in de nieuwe syllabus
Algemeen	Elementen uit het dagelijks leven in de verschillende periodes.	
Staatsinrichting	Eindterm 5 (over rechtspraak).	
1848-1914	Enkele begrippen: formatie, regeerakkoord.	Enkele gebeurtenissen en ontwikkelingen in Nederland als context voor staatkundige ontwikkelingen.
W.O. I		Een enkel begrip m.b.t. Nederland tijdens W.O.I.
Interbellum		Een enkele begrip m.b.t. Nederland tijdens de crisis.
W.O.II		Een enkele gebeurtenis in W.O.II.
1945-1989		Een enkele gebeurtenis tijdens de Koude Oorlog.
		Een enkele ontwikkeling in Nederland in deze periode.
Vanaf 1990		Een enkel begrip uit deze periode.

Veldraadpleging

De conceptsyllabus is in maart 2015 voorgelegd aan docenten, werkzaam in het vmbo. Meer dan 150 docenten hebben de moeite genomen de vragenlijst in te vullen. Hieronder worden de resultaten beschreven en wordt ingegaan op vragen die werden gesteld en opmerkingen die werden gemaakt.

In hoge mate waren zij tevreden met de voorgestelde wijzigingen, dit geldt zowel de veranderde structuur als de inhoud. Zo vond 94% de nieuwe structuur overzichtelijk en 91% de toevoeging van een historische context aan de staatkundige ontwikkelingen in de periode 1848-1914 een verbetering. Van de respondenten achtte 88% de integratie van de verrijksdelen in het Historisch Overzicht een verbetering en meer dan 90% was blij met de aanvullingen voor de jaren twintig en dertig. Bijna 95% van de docenten is van mening dat de nieuwe syllabus voldoende houvast biedt.

De syllabus is niet gesteld in leerlingentaal omdat hij, in eerste instantie, niet voor hen bestemd is, maar voor docenten, methodemakers en examenmakers. Dit neemt niet weg dat het docenten uiteraard vrijstaat de syllabus met hun leerlingen te delen.

Bij het maken van examens is de syllabus leidend en niet de methodes, al zijn die uiteraard wel gebaseerd op de syllabus.

Het verrijksonderdeel *'De brandhaard Israël/ Palestina: Van het einde van de Tweede Wereldoorlog tot het eerste vredesakkoord (1945 - 1979)'* bleek, onder andere vanwege de tijdsafbakening (1948-1975), onvoldoende recht te doen aan de complexiteit van het thema. Daarom is ervoor gekozen het onderdeel van het centraal examen te verplaatsen naar het schoolexamen. Daar is het nu een keuzeonderwerp, niet alleen voor GL/TL-leerlingen, maar ook voor de BB- en KB-leerlingen. Het onderwerp is nu ook ruimer omschreven, namelijk als 'Aspecten van het conflict tussen Israël en de Arabische wereld'. Dit biedt docenten de mogelijkheid zelf te bepalen aan welke aspecten zij aandacht willen besteden.

De grondrechten worden op een drietal plaatsen genoemd. De eerste keer zonder context, de tweede keer (klassieke grondrechten) in de context van 1848 met een korte toelichting en een derde keer (sociale grondrechten) in de context van de grondwetswijziging van 1983, weer met een korte toelichting.

Sommige docenten spraken er hun verbazing over uit dat de Luxemburgse kwestie en het Caoutchouc-artikel een plaats hebben gekregen in de syllabus, namelijk in de historische context bij de staatkundige ontwikkelingen tussen 1848-1914. Hier is echter bewust voor gekozen. Bij de Luxemburgse kwestie (1867) gaat het niet zozeer om de kwestie als zodanig, deze kan zeer kort worden aangestipt, maar om de staatkundige gevolgen. De kwestie zorgde voor een, laatste, conflict tussen kamer en kabinet waarin het kabinet won. De liberalen in het parlement vonden dat minister Van Zuylen met zijn eigenmachtige optreden in deze zaak de Nederlandse neutraliteit in gevaar had gebracht en er ontstond een constitutioneel conflict. Het kabinet wilde, gesteund door de koning, gewoon blijven zitten, terwijl de Kamer wenste dat het vertrok. De Kamer stemde de begroting voor Buitenlandse Zaken af wat tot gevolg had dat een vertoornde Willem III het parlement ontbond. Het nieuw gekozen parlement echter verwierp bij motie de ontbinding van het vorige parlement en stemde opnieuw tegen de begroting. Dit had uiteindelijk tot gevolg dat het kabinet opstapte. Vanaf dat moment zou geen enkel kabinet meer tegen de wens van een Kamermeerderheid blijven zitten. Door de hieruit ontstane vertrouwensregel zijn de constitutionele verhoudingen in Nederland voorgoed veranderd.

Om een vergelijkbare reden is het Caoutchouc-artikel opgenomen. Aan de hand van dit artikel kan heel concreet worden uitgelegd hoe de weg van censuskiesrecht naar algemeen kiesrecht verliep. Bij de grondwetsherziening van 1887 werd artikel 80 opgenomen, waarin het kiesrecht werd toegekend aan alle volwassen mannelijke inwoners die konden aantonen dat zij beschikten over "kenteekenen van geschiktheid en maatschappelijke welstand". Deze bepaling kwam in de plaats van het censuskiesrecht dat het kiesrecht voorbehield aan mensen die een minimumbedrag aan belasting betaalden. Doordat de begrippen "geschiktheid" en "maatschappelijke welstand" niet verder werden ingevuld bleek het in de volgende discussies over de uitbreiding van het kiesrecht mogelijk om de eisen uit het artikel steeds lager te stellen. Als gevolg hiervan steeg het percentage

kiesgerechtigde mannen tussen 1890 en 1910 van 14 naar 65 %, zonder dat de grondwet gewijzigd hoefde te worden. Aan deze flexibiliteit dankte het artikel zijn naam "caoutchouc"-artikel (rubber-artikel).

In de oude syllabus had slechts één begrip specifiek betrekking op de geschiedenis van Duitsland in de jaren twintig, inflatie, waardoor de ontwikkelingen in die jaren niet goed uit de verf kwamen. Om te laten zien dat het in die periode aanvankelijk slecht ging met Duitsland, maar dat er vanaf ongeveer het midden van de jaren sprake was van een opleving, is een aantal gebeurtenissen toegevoegd.

Voor de eerste helft van de jaren twintig zijn dat de Dolkstootlegende, de bezetting van het Ruhrgebied (1923) en de mislukte staatsgreep door Hitler (1923). De opleving wordt geïllustreerd aan de hand van het Dawesplan (1924) en de toetreding van Duitsland tot de Volkenbond (1926).

Omdat het conflict in het Midden-Oosten geen onderdeel meer is van het centraal examen is er voor gekozen om de oliecrisis (1973) te schrappen.